Informace hypermoderní doby

Information in Hypermodern Age

Miloš Vítek¹

¹ Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové,

Rokitanského 62, 500 03 Hradec Králové

milos.vitek@uhk.cz

Abstrakt: Příspěvek otevírá problematiku, které se věnovala výroční 45. vědecká konference o systémovém inženýrství SYSIN 14: „Předpoklady informačních systémů“ na Univerzitě Pardubice, Fakultě ekonomicko-správní a jejím Ústavu systémového inženýrství a informatiky, v květnu 2014.

Klíčová slova: Systémové inženýrství, informatika, informační systémy, filosofie, sociologie, modernita, hypermodernita.

Abstract: The paper opens the issues of the annual 45th Scientific Conference on Systems Engineering SYSIN 14: “Preliminaries to Information Systems” holds at University Pardubice, Faculty of Economics and Administration, Institute of Systems Engineering and Informatics in May 2014.

Keywords: Systems engineering, Informatics, Information systems, Philosophy, Sociology, Modernity, Hypermodernity.

1 Úvod

Každá doba pracuje s informacemi, které odpovídají jejímu charakteru (Říhová, Vítek, 1989), (Vítek, 1990). Dnes internet „varuje dětičky před radou rodičů, vítězí tak zlo, lež, nenávisť“. V příspěvku se budu držet pojetí hypermoderní doby, s nímž přišel francouzský filosof a sociolog Gilles Lipovetsky, profesor z pařížské Sorbonny, v knize *Les temps hypermodernes*, a které získalo mezinárodní ohlas. Pokusím se ukázat, jaká jsou specifika informací nastupující doby a jak se promítají do práce s informačními systémy.

2 Co je hypermodernita?

Léta 1880-1950 můžeme považovat za **první fázi modernity**, pro niž bylo charakteristické zvyšování průmyslové výroby (fordismus, taylorismus), rozvoj dopravy a komunikací (železnice, telefon) a také prosazení kapitalistických tržních strategií (marketing, obchodní domy, výrobní značky, reklama). Šlo zároveň o období, kdy se rozšiřoval konzum a móda, tehdy ovšem pro jen některé vrstvy buržoasie.

Po roce 1950 začíná **druhá fáze modernity**, kdy výroba a masový konzum přestaly být záležitostmi jedné privilegované společenské vrstvy. Došlo k osvobození individualismu od tradičních norem a pravidel, rostl význam módního zboží a šířil se požitkářský způsob života, dostupný všem společenským vrstvám. Tato fáze stále více nabývala rysů **postmodernity**, když pojmy jako disciplína a odcizení nahradily půvab a svůdnost, předepsané způsoby chování zmizely a byly nahrazeny osobní volbou a zodpovědností. Na scénu přichází Narcis, ústřední postava zároveň pohodová i *cool*, požitkářská i anarchistická, neústupná i flexibilní.

Asi od 80. let jsme vstoupili do časů **hypermodernity** jako třetí fáze konzumu, příznačné hypernarcismem (přehnaným obdivem k sobě samému), hyperkonzumem (vtahujícím do sebe další oblasti společenského života, strukturované podle principů slasti a citového prožitku) a hyperpřepychem (z důvodu sebeuspokojení, nikoli již demonstrace osobního postavení, tj. psychologizovaný luxus nahradil sociální teatrálnost). Doba má dvojakou povahu: „*Místo hýřivé utopie máme odpovědnost a místo protestu obhospodařování: jako bychom dnes uznávali jen etiku a soutěživost, moudré regulování a úspěch v práci*“ (Lipovetsky, 1983, str. 344).

Rozpory hypermodernity se projevují zcela zřetelně:

- Narcis je vyzrálý a zároveň nedospělý;
- podniky přijímají etické kodexy a zároveň falšují obchodní údaje;
- dopravci uznávají nutnost respektovat přírodu a zároveň ji ničí;
- řidiči znají pravidla silničního provozu a zároveň při jízdě telefonují;
- podnikatelé jsou stále výkonnější a zároveň rostou jejich psychosomatické potíže;
- společnost žádá odpovědné chování a zároveň se šíří neodpovědnost;
- jedinci jsou kritičtější a zároveň povrchnější;
- informační technologie se neomezeně rozvíjejí a zároveň hrozí nezaměstnanost.

Lipovetsky (2013, str. 29) shrnuje: „*Posedlost sebou samým se už dnes neprojevuje v horečném požitkářství, ale ve strachu z nemoci a ze smrti, v postoupení běžných událostí lidského života do lékařské péče. Narcis už není zahleděný sám do sebe, převažuje vystrašenost z každodenního života, z vlastního těla a ze společnosti a lidských vztahů, které na něj působí agresivně.*“ To vše se projevuje v působení neoliberálních principů na pracovní uplatnění jednotlivce, na místní úrovni ve znečištění životního prostředí a rostoucím násilím, na mezinárodní úrovni v terorismu a zkáze. Hesla „Užívejte si bez omezení“ případně „Nevaž se, odvaž se“ vystřídal „Obávejte se bez ohledu na to, kolik vám je let“.

Víru nahradilo nadšení, nesmlouvavost systematických diskurzů vystřídal lehkovážnost, od extremismu jsme přešli k uvolnění. „*Nastoupili jsme nekonečný proces desakralizace a desubstancionalizace smyslu, jímž se vymezuje panství dokonalé módy. Takto umírají bozi: nikoli v nihilistické demoralizaci Západu a v úzkosti z hodnotového prázdna, nýbrž v záškubech smyslu*“ (Lipovetsky, Charles, 2013, str. 31). Ideové systémy se staly předmětem spotřeby a je možné je vyměnit jako auto nebo byt. Moderní sekularizace zcela potlačila vzájemnou solidaritu a nahradila ji osobními zájmy. Dnes komercializaci životních stylů nestojí v cestě žádné překážky, veřejná i soukromá sféra jsou uspořádány na základě principů spotřeby.

Principy módy a spotřeby prostoupily stále širší oblasti veřejného i soukromého života: „*Za vlády dokonalé módy je duchovní život je méně pevný, avšak vnímavější ke kritice, méně stálý, ale tolerantnější, méně sebejistý, avšak otevřenější k odlišnosti, k důkazu a k argumentaci druhého. Přirovnávat dovršenou módu k nevídanému procesu standardizace a odosobnění je povrchní. Ve skutečnosti móda podněcuje k náročnějšímu tázání, ke zmnožení subjektivních hledisek, ke zhroucení obecné názorové shody. Nelze tvrdit, že by narůstala všeobecná podobnost, naopak – dochází k odlišování drobných osobních verzí. Velké ideologické jistoty zmizely, aby umožnily rozkvět subjektivních názorů, které jsou možná nepřiliš originální, tvůrčí a promyšlené, avšak početnější a tvárnější*“ (Lipovetsky, Charles, 2013, str. 33).

3 Personalizované informace

Celým Lipovetskyho dílem – od jeho první knihy *Éra prázdnoty* (1983) – prostupuje jako ústřední myšlenka **personalizace**. Vypjatý individualismus, který se zrodil s moderní dobou, za postmodernity přešel od příslušnosti k určitému světu k platnosti pouze formálních právních norem a předpisů. Za hypermodernity mechanismy kontroly nezmizely, pouze se přizpůsobily době, staly se méně direktivními a ustoupily ve prospěch komunikace: „*Proces personalizace je totiž nový způsob, jak se společnost může uspořádat a nabrat směr, nový způsob, jak řídit chování jednotlivců. Není založen na pedantské krutovládě, nýbrž naopak na co nejmenším omezování a co největší možnosti soukromé volby, na minimální strohosti a maximální touze, na co nejmenším donucování a co možná největším pochopení*“ (Lipovetsky, Charles, 2013, str. 19).

Proti světu konzumu nemáme jiný ideál, který bychom proti němu mohli postavit. „*Došlo i na náboženství, které se podvolilo konzumnímu způsobu života. Vyměnilo askezi za požitkářství a zalíbení v radovánkách a oslavách a upřednostnilo lásku a solidaritu před kajícíností a rozjímáním... Hypermodernita funguje na principu neustálého přehodnocování minulosti a zdá se, že jejímu působení neunikne žádná oblast*“ (Lipovetsky, Charles, 2013, str. 35). Pozdní modernizace a její principy ztratily se zřetele lidstvo a jeho potřeby, technika vymýtila veškeré hodnoty. Jejím přímým důsledkem je vznik určité podoby neonihilismu.

„*Nicméně nemůžeme se na věci dívat jen z negativního úhlu pohledu – zdaleka ne všechno se podřizuje jen ryzí spotřebě a je recyklovatelné. Například lidská práva nebo péče o pravdu se rozhodně konzumem strhnout nedají. Intelektuálové zůstávají houževnatými tvůrci smyslu jako takového. Intelektuální práce, kterou charakterizuje nepřekonatelná řemeslná dovednost a láskyplné zaujetí, možná postaví nejtrvalejší a nejsolidnější překážku malichernosti a světu, jenž se má stát především okázalou podívanou*“ (Lipovetsky, Charles, 2013, str. 37-38).

Láska nepodléhá úsilí o prospěch a zisk. Nadvláda peněz lásku nepodkopává. Konzum tedy nevládne bez omezení. Nové uspořádání společnosti se opírá o výhradně individuální touhy a přání, což neodstraňuje hrozby asociálního chování. Hodnotový relativismus neznamená ještě morální nihilismus. Občanská společnost touží po řádu a umírněnosti, „*naší kultuře sice*

vládnou subjektivní práva, ale to ještě neznamená, že 'vše je dovoleno'“ (Lipovetsky, Charles, 2013, str. 42).

Média byla nucena přijmout principy módy, včlenit se do okázalého a povrchního způsobu života a ve svých poselstvích dát větší důraz na svůdnost a rozptýlení. „*Touto cestou se přizpůsobila nové situaci, kdy individuální úsudek stále méně vychází z diskuse mezi soukromými osobami a stále více je určován konzumem a okouzlováním prostřednictvím informací... Rozhodně nejsme vystaveni uniformizaci smýšlení a chování. Sjednocování názorů a způsobů života nevede ke konsenzu v politické a sociální oblasti. Rozpory a konflikty přetrvávají i nadále, ale prošly individualistickým zklidněním veřejné diskuse*“ (Lipovetsky, Charles, 2013, str. 45-47).

Média zůstávají prostoupena principem duality, díky němuž je každá skutečnost ambivalentní. Tím mohou nejen informovat, ale i dezinformovat, např. vzbuzováním senzací mění politiku na frašku, namísto podpory kultury nás zahrnují záplavou estrád a sportovních přenosů.

Zodpovědné chování je stále aktuální: „*masová konzumní společnost, založená na individualismu a emocích, umožňuje současně existenci zodpovědného ducha v různých podobách i ducha nezodpovědného, který nedokáže odolat ani vnějším pokušením, ani niterným nutkáním. Ve skutečnosti bude binární princip naší společnosti dále narůstat a zodpovědnost každého jednotlivce bude stále důležitější*“ (Lipovetsky, Charles, 2013, str. 50). Lipovetsky tak bere v úvahu komplexní povahu budoucnosti a odmítá její idealistické či naopak katastrofické vnímání. Zvyšování kolektivní i individuální odpovědnosti zůstane úhelným kamenem.

4 Binární povaha informací

„*Hypermoderní doba vytváří svým působením skrze technologickou normalizaci a rozvolňování sociálních vztahů zároveň zmatek i pořádek, nezávislost i subjektivní závislost, umírněnost i posedlost*“ (Lipovetsky, Charles, 2013, str. 60). Ve všech oblastech je kladen důraz na neustálé proměny, na hyperzměnu nezatíženou utopickými vizemi, ale spjatou s nutností přežít. Čím méně je budoucnost předvídatelná, tím proměnlivější, flexibilnější a připravenější ke změnám musíme být. Zatímco **modernita prvního řádu** vyústila do technologického a tržního nihilismu, potom **modernitě druhého řádu** už nejde o to minulost zničit, ale znovu ji přijmout a začlenit do sebe. Naší dobou už není postmodernita, nýbrž hypermodernita.

„*Převažující lehkovážnost v prožívání času nahradil pocit ohrožení a nejistoty. Dříve byl každý den prožíván s určitou bezstarostností. V dnešní době je přítomnost a její prožitek doprovázen narůstající nejistotou. Doba se dnes zaměřuje pouze na ochranu, bezpečnost, obranu nabytých sociálních hodnot, humanitární pomoc v krizi a záchranu planety. Přítomnosti spíše otročíme, než abychom si užívali nových možností, které přinesla individualizace společnosti. Celosvětová společnost nás nepřestává nabádat ke konzumnímu požitkářství, zároveň už život není tak bezstarostný, prožíváme jej ve větším stresu a úzkostech*“ (Lipovetsky, Charles, 2013, str. 72). **Binární povaha hypermodernity** tedy znamená, že vedle lehkovážnosti stojí úzkostlivost, vedle povznesené nálady a nadšení zranitelnost a vedle hravosti hrůza a zděšení. Zaměření na přítomnost prochází neustálou změnou a zůstává otevřené ve vztahu k sobě samému.

Naděje vkládané do **vzdělání** provází obava ze snížení hodnoty získaných vysvědčení a diplomů. Mladí lidé mají obavu, že nenajdou uplatnění, starší že ztratí pracovní místo. Neplatí už doporučení *carpe diem*, život ze dne na den je zahalen strachem a nespokojením. Budoucnost se stala něčím neurčitým a nejistým. „*Damoklův meč nezaměstnanosti nutí studenty, aby vybírali typy studia, které trvají déle, a angažovali se v honbě za diplomy,*

považované za záruku do budoucnosti. Také rodiče přijali hrozby související s hypermoderní liberalizací za své a přizpůsobili se jim“ (Lipovetsky, Charles, 2013, str. 81). Starost o budoucnost, včetně financování důchodů, je ústředním tématem spíše než uspokojení „teď a hned“ (*hic et nunc*).

Podobně, nové postoje ke **zdraví** přešly od hédonistických ideálů k teoriím zaměřeným na zdraví a dlouhověkost. Lékařství se nespokojí s léčbou nemocných, vstupuje do péče dřív, než se objeví příznaky a nabádá ke změně životního stylu. Je třeba identifikovat zdroje nemocí, jíst zdravě, hubnout, nekouřit a mít dostatek pohybu. „*Hyperindividualismus je spíše projektivní než zaměřený na současný okamžik, dává přednost hygieně před sváteční atmosférou a prevenci před požitkem. Převládá spíše přítomnost, která už netvoří jednotný celek, je plná úzkosti a znepokojení a pronásledují ji obavy z virů a z rozpadu časového uspořádání*“ (Lipovetsky, Charles, 2013, str. 84).

I jinde se množí kladné projevy všeho, co má trvalejší hodnotu. „*Lidé přes všechny obavy a překážky vstupují do manželství, v milostném životě usilují o stabilní vztahy a znovu chápou věrnost jako důležitou hodnotu. Spíše než opěvování příležitostné lásky můžeme zaznamenat nespokojenost či frustraci ze známosti na jednu noc*“ (Lipovetsky, Charles, 2013, str. 85). Jen tak lze porozumět přetrvávání ideálu **lásky** jako protipólu k úzkostné nadvládě pomíjivosti.

Návrat budoucnosti je stejně důležitý jako oživení minulosti. „*Hypermoderní doba projevuje úctu sebenepatrnějším minulým událostem či předmětům, odkazuje na povinnost nezapomínat a oživuje náboženské tradice*“ (Lipovetsky, Charles, 2013, str. 99). Ve spotřebním duchu ovšem kvete „vzpomínková turistika“, kdy nad díly z minulých dob nerozjímáme, ale zhltne je za několik vteřin. Často jde o způsob, jak zabít volný čas a rozptýlit se. „*Předpona „post“ v tomto smyslu vyjadřuje obrácení do minulosti. A předpona „hyper“ zase označuje, že vztah k časovosti je od nynějška předmětem tržní spotřeby a rozšířil se i na oblast kulturní paměti*“ (Lipovetsky, Charles, 2013, str. 104). **Tradice** už neznamená opakování a stala se módním předmětem.

V hypermoderním světě vzniká nový prostor pro **náboženství**, uspokojujícím potřebu jednoty a smyslu, bezpečí a příslušnosti ke komunitě. „*Sekularizace neznamená bezbožnost. Sekularizace je také tím, co znovu vnáší náboženský rozměr do světa pozemské nezávislosti, náboženský rozměr, který se oprostil od vlivu institucí a který zohledňuje především osobní názor a cítění a je založený na emocionálním prožitku*“ (Lipovetsky, Charles, 2013, str. 112). Kulturní identita se nyní více zakládá na reflexi, je otevřená a závislá na jednotlivcích. Důležitá je touha po hyperuznání, která odmítá pohrdání, znevažování a povyšování se v jakékoli podobě, směřuje k nové kultuře individuálního blahobytu, vztahující se sama k sobě jako metazbožnost. Ta do sebe vtahuje tradici západních i východních náboženství.

Lipovetsky (2013, str. 120) svůj výklad uzavírá slovy: „*Asi nikdo nebude popírat, že světový vývoj vyvolává spíše obavy než optimistické nadšení. Opravňuje nás však tato skutečnost k tomu, abychom proměnu dnešního světa vnímali jako „návrát nelidskosti a barbarství“? Znamenalo by to, že podceňujeme sílu sebekritiky a usměrňování sebe samého, která má v liberálně demokratickém světě své místo. Znevažování svrchovaných hodnot totiž má své hranice a budoucnost zůstává otevřená. Demokratická a tržní hypermodernita stojí teprve na počátku svého historického dobrodružství*“.

5 Poznámka o současnosti

O nové hrozbě ztráty domova u tradičních komunit i u společenských tříd uvažuje Jan Keller (2013) v knize *Posvícení bezdomovců: „Moderní člověk v důsledku rychlých změn a destrukce tradičních životních podmínek včetně zpochybnění náboženství trpí pocitem absence domova ... Nástup masové nezaměstnanosti a stále nejistější zaměstnání vede od*

80. let k šíření konceptu zranitelnosti /vulnerability/. Sociální vyloučení se stává trvalým stavem pro relativně malou část lidí žijících v bohatých společnostech. Všechny základní hodnoty, které přináší existence pevného domova, jsou přímo v jádru zpochybněny i u těch, kdo se zatím ještě fyzickými bezdomovci nestali. Sociální exkluze je pouze posledním stadiem procesu vykořisťování s jeho střídavým přivlastňováním a vypuzováním pracovní síly podle momentálních potřeb kapitálu“. Kapitál už nepotřebuje práci a masový konzum, ani chudé, které již totálně zinkasoval. Postup neoliberalismu v posledních letech „neznamena nic jiného, než že se vlivní a bohatí definitivně rozhodli zinkasovat příslušníky středních vrstev. Neoliberálové vše podřizují imperativu ekonomickému a ze sociální činí jen jeho druhořadý doplněk“. Tomu odpovídá představa, že společnost má být řízena personálními agenturami a profesními odborníky zcela bezideově a utilitárně. Nedostatek moderní práce je dán také nebývalým vědeckotechnickým rozvojem, automatizací a specializací. Vcelku to znamená stále větší kumulaci kapitálu v rukou stále menšího počtu subjektů na jedné straně a na druhé straně stále větší masu vyloučených. Chudobou, sociálním vyloučením a ztrátou střechy nad hlavou je ohrožena asi čtvrtina obyvatel Evropy.

O tom, jak vypadá česká společnost v přicházející hypermoderní době, si můžeme udělat podrobnější představu také ze svodných článků v LN 4.1.2014. Podle politologa Michala Klímy (str. 24) parlamentní politické strany tu jsou převážně klientelistické a podnikatelské s vazbami na nekalý byznys, někde i na organizovaný zločin. Tím se navyšuje jejich parazitický a korupční potenciál. Privatizaci partají zdola uskutečnili bossové nebo kmotři okresního a regionálního formátu, kteří investovali do politiky a ovládnutí zastupitelstev a rad velkých měst a krajů. Kolonizace českých stran shora se zakládá na vztahu klient-klient mezi nejmnocnějším byznysem a celostátní politickou reprezentací, např. ČEZ, Penta a MUS mají klíčový vliv na ODS a ČSSD. Zbytky ideově založených členů ve stranách byly převálcovány lépe organizovanými strukturami ze šedé a černé zóny. Naději vidí Klíma v silné občanské společnosti, která bude politikům nastavovat náročné mantinely po celé funkční období.

Podle redaktora Josefa Chuchmy (tamtéž, str. 21-22) hrozí, že ČR se Západem nikdy nestane a zůstane středoevropská. Frustrující je přitom přizemnost, pasivní agresivita a odevzdanost. Beton zatížil tento prostor, ačkoli řešením by mělo být vzdělání a svobodný prostor. ČR stagnuje mentálně, v atmosféře, ve vitalitě. Začíná být ponechána na pospas kolonizátorům všeho druhu. Oproti postmodernímu diskurzu, který připouštěl různost postojů, se dnes postoje staví ostře proti sobě a bohatí a chudí se ani neposlouchají. Po natěšeném polistopadovém neoliberalismu se historické kyvadlo přesouvá nalevo, avšak bez pozitivního programu. Politická kultura je kontaminována nízkou podporou institucí, jako jsou vláda, parlament a politické strany, přitom klesá spokojenost lidí s fungováním demokracie. K hédonistickým hodnotovým orientacím se hlásí kolem 90% dospělé populace a kolem 75% dospělé populace vyznává rovnostářské hodnotové orientace – tyto orientace si ovšem protirečí a vyvolávají pnutí „ať se každý stará sám o sebe“. Kulturnost lidí např. v ordinacích lékařů se rapidně zhoršuje, přibývá výstupů agresivních neurvalců. „Společnost se polarizuje shora i zdola, s tím druhým se nemluví, rozmývají se hranice mezi morálně a politicky přijatelným a nepřijatelným, nikoli vinou nějaké postmoderní libovůle, nýbrž vinou apatie a pasivní agresivity. ČR sice nadále zůstává mezi vyspělými zeměmi a vzniká v ní řada užitečných a dobrých věcí. Otázkou je, jak dlouho takové žití z podstaty, respektive existování bez vize, může vydržet bez citelných hmotných následků.“ Máme být na co hrdí?

Shrnutí: v klidu a pohodě šíří se **zlodějství** / hrdinstvím doby však zůstalo **nekrást**. Tak tomu ovšem bylo už v minulosti, kupříkladu zasloužili členové rodu Kinských, jenž dodnes sídlí mj. v Kostelci nad Orlicí, odmítali přijmout titul kníže z Vídně, neboť jako česká šlechta by jej mohli dostat jen od českého krále (Brož, 1997, str. 58). Zůstaneme-li u českého SI, pak jeho zakladatel Zdeněk Dráb odmítal přijmout titul profesor od komunistů, na jeho tvůrčí

odkaz jsme mohli s hrdotí navázat. Pokud by se měli podílet na zkorumpovaném školství apod., systémoví inženýři své aktivity přeorientují nebo zastaví.

6 Úkoly systémového inženýrství

V systémovém inženýrství rozlišujeme **primární analýzu a syntézu**, kdy se zaměřujeme na daná fakta o věcech či lidech a z nich odvozujeme zobecněné informace případně znalosti jako informace o informacích¹, a **sekundární analýzu a syntézu**, která zásadně přetváří primární výsledky směrem ke vhledu, bdělosti a charismatu. Jestliže primární stupeň je převážně technologické povahy, potom sekundární úroveň vydatně užívá filosofii a sociologii, případně další odborné disciplíny (například psychologii). Rovněž naše monografie zabíhá místy k sekundárnímu zpracování již publikovaných monografií a jiných textů, aniž by to znamenalo pouhou kompilaci ve smyslu „z deseti knih vyrobit jedenáctou“. Máme zato, že hluboká sekundární práce s daty, informacemi a znalostmi, případně metaznalostmi, se zapojením nejen rozumu v hlavě člověka, ale též jeho citů, vůle i fantasie, tedy s uvažováním **celého člověka** (*totus homo*), teprve dává smysl a význam informačním systémům.²

Primární analýza a syntéza informačních systémů se zabývá korektním a spolehlivým technickým, především hardwarovým a softwarovým, zajištěním IS. **Sekundární analýza a syntéza informačních systémů** potom nemá za cíl pouhou popularizaci a medializaci dosud shromážděných informací, ale stále více si všímá možného zneužití informací k policejním, mocenským a podnikatelským účelům. Závažné byly v roce 2013 následky odhalení elektronického špehování americkými vládními službami v programu Prism, před kterým neochránily občany ani celosvětově, ani v USA či v EU platné listiny lidských práv. Rostoucí nedůvěra v bezpečnost Facebooku může v některých firmách paradoxně zvýšit produktivitu práce zaměstnanců až trojnásobně. Heslo Nicka Cartera „Vždy ve střehu“ lze interpretovat též „pokud nevíte, kdo je sledován, znamená to, že sledují právě vás“. Nicméně Umberto Eco opakuje, že tzv. utajované informace už někde uveřejnila média. Ještě výstižnější byl Chalíl Džibrán, když napsal: „Věřte tomu, co říkají ostatní. Věřte raději v nevyřčené, neboť mlčení lidí se pravdě blíží více než jejich slova.“ Taktéž láska je tajemstvím našeho soukromí!

Edward Snowden, který špehování odhalil, po putování přes Čínu a Rusko požádal o azyl v Brazílii, stojící v čele kampaně OSN za **omezení elektronického sledování**. Brazílie a další země zavádějí zákony o lokalizaci dat, vyžadující, aby data spojená s domácími občany byla uložena výlučně v dané zemi. To ovšem zvýší těmto zemím technologické náklady, zejména na elektřinu na provoz a chlazení serverů. Uchladit velký datový mrak (*cloud*) v Brazílii bude

¹ Primární analýza a syntéza dat přináší zajímavá zjištění, jako že za časů Marxe byl ekonomický výkon Afričana na pětinu jeho britského soudruha, od té doby klesl na desetinu; podobně platí, že průměrný příjem 5% nejbohatších Indů odpovídá průměrnému příjmu 5% nejchudších Američanů, neboli, chudí v Americe nebo Evropě jsou příjmovou elitou ve světě (zdroj: *Foreign Policy*). Jinak: 85 nejbohatších lidí planety vlastní stejně velký majetek jako 3,5 miliardy nejchudších (zdroj: *Oxfam*). Kde je tedy světová demokracie? Ptáme se dál.

² K syntetickým kategoriím tu patří **naděje**, kterou můžeme nazírat též podle Psychologického ústavu FF Masarykovy univerzity v Brně: „Bylo zjištěno, že lidé silné naděje se při střetu s překážkou nevzdávají, ale snaží se hledat alternativní řešení a nacházejí jiné způsoby a cesty k dosažení svého cíle. Těžkosti, se kterými se v životě setkávají, pokládají za zvládnutelné a chápou překážky spíše jako výzvy k jejich překonání. Lidé se slabou nadějí vnímají překážku jako past, do které budou chyceni. Také často trvají na jednom cíli a nepřemýšlejí o jeho alternativách“ (LN 27.12.2013, str. 21). Nadějně myšlení značně zvyšuje životní štěstí, duševní vyrovnanost i fyzické zdraví. Bývá příznačné pro spirituální a religiózní lidi, kteří vykonávají nějakou dobrovolnickou činnost, k ní motivují přátele a přispívají penězi. Bylo zjištěno, že naději nejméně prožívají lidé od 18 do 29 let, nejvíce lidé od 50 do 59 let, což ilustruje roli zkušeností a odpovědnosti za svůj život.

takřka nemožné. Také v Evropě se varuje, že růst obchodu se službami v rámci evropské jurisdikce je nejen velmi nákladný, ale také nebezpečný (neboť zneužitelný). Také tyto problémy patří mezi *Předpoklady informačních systémů*, jak zní téma naší monografie. Naše zkoumání dospělo až k filosofické a sociologické otázce, zda svůj světový názor máme založit na apriorním principu *racionální despotie* (Hobbes) nebo na apriorním principu *morální autonomie* (Kant). Důležité pro nás je, že od toho vyplynou nejméně dvě odlišné **koncepce informační bezpečnosti**, totiž „spolehlivost“ anebo „štěstí“ (politolog by řekl: „násilí“ anebo „svoboda“, psycholog by odhalil různou míru svéprávnosti zúčastněných jedinců atd.). Z hlediska systémového inženýrství můžeme rozlišit **tři typy vzdělávání**:

1/ **akademický** typ byl vhodný pro hierarchické, centrálně řízené a vrchnostenské společnosti, jaká tu byla již za Marie Terezie. Platilo heslo: „zopakuj, co jsem ti říkal, a poslušně vykonej, co jsem ti přikázal“. Informace byly nedostatkové a přidělovaly se talentovanějším lidem, tehdy šlechtě, se záměrem, aby je kvalifikovaně vykonávali. Takový přístup ještě vyznává většina středních a vysokých škol, když tlačí před sebou zastaralou představu o povinnosti studentů zapamatovat si vše, co jejich profesor ještě nezapomněl. Nadále „profesor není confessor, tj. vyznavač, je malověrný, bázlivý, služebný kastrát“ (Václav Černý). Nedostává se svobodný čas žáků ani o přestávkách, na pěší přesuny do a ze školy, resp. mezi školami.

2/ **systémový** typ se stal aktuálním v době plošně dostupných informací, pokročilých ICT a decentralizované společnosti se složitými sítěmi vztahů. Uvažuje „školu demokracie“ (Tomáš Škrdlant) či „cílově orientované vzdělávání“ (Tomáš Feřtek³), jehož cílem je „sežeň a posuď důležité informace a rozhodni se, co a jak vykonáš“. Více než poslušnost bez odmlouvání se cení osobní angažovanost, ochota sám navrhnout řešení problému a vůle dotáhnout ho do konce. Jde o to, najít člověka, který převezme sociální odpovědnost za úkol a v domluveném čase ho dokončí bez výmluv na objektivní potíže. K cílům vzdělávání patří dále týmová spolupráce, empatie a milosrdnost spíše než osobní profit. K metodě systémového učení radí pedagog Jiří Kostečka: „Neučím od Gilgameše po Kunderu, ale učím tituly, kvalitní autory. Tím proberu základní umělecké směry“ - k tomu dodáváme, že osvojení celostního myšlení není dnes možné bez četby Kanta. Naznačenou cestou se ubírá menšina středních a vysokých škol, zaměřených na rozvoj osobnosti a život, nikoli jen na další přijímačky. Sestavit a udržet kvalitní tým učitelů tu je obtížné, získat grant téměř nemožné...

3/ **úpadkový** typ hrozí tomu, „kdo chvilu stál, teď stojí opodál“ (Jan Neruda) neboli „jsou tu ještě angličtí letci a Jan Palach. Ale oboje je už taky minulost. To opravdu není nic, co by se alespoň evropsky prosadilo, když už ne světově? Pivovary vlastní cizí firmy, Škodovku také, Kaplického blob jsme nepostavili a Miloš Forman už žije v Americe. České sklo jako pojem známý v celém světě už prostě neexistuje ... nacházíme k hrdosti stále méně důvodů“ (Josef Klíma). Typ ad 3/ zahrnuje zvrhlou demokracii - jako blbost odhlasovanou občany ve prospěch vůdců jako byli Hitler, Pol Pot nebo Lukašenko: „I kdyby si odhlasovali sebevětší blbost, bude to jejich demokratická vůle“ (Tomio Okamura). V našich podmínkách na řadě škol nepřemýšlejí vůbec, nepochybují a mají navždy jasno. Hlavní pro ně bývá, že se děti

³ Z citovaných jmen a prací vybereme článek: Feřtek T. (odborný konzultant EDUin, o.p.s.), *Dar z nebes. Debata o PORG je diskusí o smyslu vzdělávání. Ocenit by to měly ty méně prestižní školy*. LN, 25.1.2014, str.10, odkud uvedeme: „bývalý ředitel Klaus hodně tlačil na akademické výsledky, nijak se tím netajil a k sociálním kompetencím byl ostražitý“. K prosazování systémového vzdělávání viz monografie Pedagogické fakulty UHK: Vitek M. (ed.) *Skutečnost, řád, výchova* (1998), *Systémovost ve školství* (1999), *Vzdělávání bez hranic* (1999), *Občanská výchova pro novou společnost* (2001), *Systémová pedagogika* (2005) aj. Hradec Králové: Gaudeamus.

dostanou, kam chtějí: „na anglinu, ajtý nebo občanku“. Přesto: „Neleží mi v hlavě ani tak politika, jak stálý růst zlodějství. Protože ono je součástí živočišné povahy, která se dá překonávat jenom výchovou“ (Ludvík Vaculík).

Tolik k úkolům systémového inženýrství, pokud SI chápeme jako „aplikaci holistického myšlení při projektování a přeprojektování sociálně kulturních systémů“ (Vítek et al., 1990), (Vítek, 2005).

7 Závěr

Ačkoli Gilles Lipovetsky⁴ nepoužívá pojem „systémový“, přesto jeho „komplexní“ názor se zřetelem k více úhlům pohledu je pro nás výzvou jak k obnově tradičních postupů (náboženství, ale též Kanta, Hegela aj.), tak ke hledání postupů zcela nových. Ve smyslu binarity hypermoderní doby a její reflexe nám jde o propojování technologických informací s informacemi sociálními, o sepětí mezi primární a sekundární analýzou a syntézou dat, informací a znalostí. Sám Lipovetsky doznává, že jako filosof „zbloudil“, jeho vnímání je nezařaditelné mezi univerzitní obory, spíše se snaží pochopit, jak skutečnost „funguje“ (Lipovetsky, Charles, 2013, str. 121). Závěrem tedy nedospíváme k celostné a jednoduché formulce, nýbrž k hlubokému respektu ke složité, rozporuplné a konfliktní skutečnosti. Poučili jsme se, že pod hypersystémové přístupy musíme zahrnovat rovněž názory **nesystémové**, tj. netechnické a nesociální: „*Hypermoderní tlak na neustálé navyšování je zmírňován požadavky na kvalitnější život, na zhodnocení citového prožitku a na nezaměnitelnou osobnost*“ (Lipovetsky, Charles, 2013, str. 96).

Seznam použitých zdrojů

- Brož, I. (1997) *Velké postavy rodu Kinských*. Praha: Petrklíč.
- Keller, J. (2013) *Posvácení bezdomovců. Úvod do sociologie domova*. Praha: SLON.
- Lipovetsky, G. (1983) *Éra prázdnoty*. Praha: Prostor.
- Lipovetsky, G., Charles, S. (2013) *Hypermoderní doba. Od požitku k úzkosti*. Praha: Prostor.
- Říhová, Z., Vítek, M. (1989) *Kybernetika a teorie systémů*. Praha: SPN.
- Vítek, M. (1990) *Informatizace*. Pardubice: VŠCHT.
- Vítek, M. et al. (1990) *Systémové inženýrství*. Pardubice: VŠCHT.
- Vítek, M. (2005) Systémová pedagogika. In *Sborník XXXVII. vědecké konference o systémovém inženýrství SI*. Hradec Králové: Gaudeamus.

⁴ V zájmu stručnosti jsme se soustředili pouze na nedávno vydanou knihu (Lipovetsky, Charles, 2013). V pražském nakladatelství Prostor od stejného autora vyšly ještě tituly *Věčný přepych* (2005), *Třetí žena (Neměnnost a proměny ženství)* (2007), *Paradoxní štěstí (Esej o hyperkonzumní společnosti)* (2007), *Éra prázdnoty (Úvahy o současném individualismu)* (2008), *Říše pomíjivosti (Móda a její úděl v moderních společnostech)* (2010), *Soumrak povinnosti (Bezbolestná etika nových demokratických časů)* (2011) a *Globalizovaný Západ (Polemika o planetární kultuře)* (2012).